

ЗАГОСТРЕННЯ ПРИКОРДОННОГО КОНФЛІКТУ МІЖ КИРГИЗСТАНОМ І ТАДЖИКИСТАНОМ: ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ

В. Ярмоленко, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

1. Чергове загострення прикордонного конфлікту між Киргизстаном і Таджикистаном продемонструвало низьку ефективність чинних багатосторонніх механізмів регіональної безпеки в Центральній Азії (ОДКБ та ШОС), а також значне зниження впливу Росії та її небажання брати активнішу участь у забезпеченні безпеки союзників у регіоні.

2. Незважаючи на задеклароване сторонами припинення вогню та переговори із врегулювання, конфлікт має значний потенціал до подальшого загострення з огляду на актуальні геополітичні виклики в регіоні.

Чергова ескалація прикордонного конфлікту між Киргизстаном і Таджикистаном розпочалася 14 вересня 2022 р. Збройні зіткнення між підрозділами прикордонних військ ДКНБ¹ обох держав з використанням важкої техніки сталися переважно на ділянках кордону, що розділяють Баткенську область Киргизстану та Согдійську область Таджикистану. Зокрема, обстрілів зазнали адміністративний центр – місто Баткен, а також ексклав Ворух². Обидві сторони звинувачують одна одну в порушенні домовленості про припинення вогню, яка була досягнута в травні 2021 р. Відтак 16 вересня на території Баткенської області було оголошено надзвичайний стан. Згідно з офіційними даними станом на 18 вересня ц. р. внаслідок бойових зіткнень загинуло 59 громадян Киргизстану та 32 громадянина Таджикистану³.

Водночас обидві сторони здійснили спроби політико-дипломатичного врегулювання. Так, на полях саміту глав держав – членів Шанхайської організації співробітництва (ШОС) 16 вересня 2022 р. відбулася зустріч президентів

¹ ДКНБ – Державний комітет національної безпеки. Назва цього державного органу однакова для Киргизстану й Таджикистану.

² Ворух – розташована на території Баткенської області Киргизстану сільська громада, що відноситься до Ісфаринської нохії Согдійської області (вілояту) Таджикистану.

³ Минздрав сообщил еще о 13 погибших в результате вооруженных столкновений на границе с Таджикистаном. *Радио Азаттык*. 2022. 18 сент. URL: <https://rus.azattyk.org/a/32039893.html>

Киргизстану й Таджикистану – Садира Жапарова та Емомалі Рахмона. Лідери держав домовилися передати доручення відповідним національним структурам щодо припинення вогню та відведення сил і засобів від лінії зіткнення. Як наслідок, очільники ДКНБ обох держав Камчибек Ташиєв та Саймумін Ятімов домовилися працювати безпосередньо в районі спірних ділянок кордону, а також сформувати комісію щодо розслідування обставин та причин нинішньої ситуації, прискорити діяльність міжурядової комісії Киргизстану й Таджикистану з делімітації та демаркації державного кордону⁴. Цього ж дня відбулися переговори між сторонами конфлікту на рівні міністрів закордонних справ, за результатами яких глави зовнішньополітичних відомств домовилися про підтримання постійної комунікації стосовно врегулювання ситуації⁵.

Відбулася, крім того, розмова генерального секретаря Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) Станіслава Зася із секретарями безпеки Киргизстану і Таджикистану – Маратом Іманкуловим та Насруллою Махмудзодою. Представник ОДКБ закликав сторони до припинення вогню та проведення переговорів⁶. За результатами цих переговорів очільники ДКНБ обох держав 19 вересня підписали протокол, основною суттю якого була «стабілізація ситуації та встановлення миру між двома державами, проведення робіт із урегулювання ситуації»⁷. Сторони також домовилися про обмін полоненими.

Передумови конфлікту

Киргизстансько-таджикистанський кордон, окреслений ще в період перебування двох держав у складі СРСР переважно центральним керівництвом у Москві з номінальним урахуванням наукової експертизи, мав, скоріше, умовний характер та повною мірою не враховував етносоціальні особливості регіону. Навіть за радянських часів межі між тодішніми Киргизькою і Таджикиською РСР змінювалися протягом 1920–1950-х років. Змішане розселення місцевих киргизів і таджиків зумовлювало їхню економічну взаємозалежність, відбувалися локальні конфлікти на побутовому рівні за доступ до водних ресурсів і родючої землі.

Ця проблема загострилася після проголошення незалежності Киргизстану й Таджикистану. Кожна з держав дотримувалася власної позиції щодо обрисів

⁴ Лидеры Кыргызстана и Таджикистана договорились о прекращении огня и отводе войск от границы. *Фергана*. 2022. 16 сент. URL: <https://fergana.agency/news/127790/>

⁵ Министр иностранных дел Жээнбек Кулубаев обсудил с Министром иностранных дел Сирожиддином Мухриддином ситуацию на границе / МИД Кыргызской Республики. 2022. 16 сент. URL: <https://cutt.ly/6VluJMW>

⁶ Генсек ОДКБ провел переговоры с секретарями совбезов Кыргызстана и Таджикистана. *Asia-Plus*. 2022. 16 сент. URL: <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20220916/gensek-odkb-provel-peregovori-s-sekretaryami-sovbezov-kirgizstana-i-tadzhikistana>

⁷ Видео – Председатель ГКНБ Ташиев озвучил итоги встречи с главой ГКНБ Таджикистана. *Turmush*. 2022. 19 сент. URL: <https://www.turmush.kg/ru/news:1805821>

кордону. Зокрема, Таджикистан наполягає на версії адміністративного кордону 1924–1939 рр., де, наприклад, Ворух безпосередньо поєднаний з основною частиною цієї республіки. Натомість Киргизстан акцентує на межах, сформованих у 1958–1959 рр., згідно з якими Ворух – це ексклав, оточений киргизькою територією⁸. Тому станом на червень 2021 р. з 972 км міждержавного кордону було уточнено лише близько 600 км⁹.

Крім цього, зазначені спірні ділянки кордону розташовані в районі важливих транзитних шляхів незаконного наркотрафіку з території Афганістану через держави Центральної Азії та Росію до держав Європи (т. зв. «Північний маршрут»)¹⁰, а також маршрутів для потенційного потрапляння терористичних угруповань, зокрема ІДІЛ, із північних регіонів Афганістану через високігірні райони Таджикистану (це свого часу призвело до аналогічних т. зв. «Баткенських подій» 1999–2000 рр.).

Обидві держави, незважаючи на декларовані наміри та формальну двосторонню співпрацю в рамках регіональних багатосторонніх механізмів, фактично демонструють брак довіри одна до одної щодо здатності протидіяти вказаним загрозам.

Крім усіх цих чинників, на події в регіоні додатково впливає загальна дестабілізація безпекової ситуації, що пов'язано з повномасштабною війною РФ проти України, збройними зіткненнями на кордоні між Вірменією та Азербайджаном, активізацією філії ІДІЛ¹¹ («Віляят Хорасан») на півночі Афганістану і пов'язаними з цим збройними зіткненнями цих угруповань із силами уряду талібів та обстрілами територій сусідніх держав – Узбекистану й Таджикистану. На регіон впливають і наслідки масових протестів у державах Центральної Азії, зокрема «Січневі події» в Казахстані, масові акції в Каракалпакстані (Узбекистан) та Горно-Бадахшанській автономній області (ГБАО, Таджикистан), які, незважаючи на придушення та спроби внутрішньополітичних реформ, мають значний потенціал до поновлення.

Внутрішньополітичний та геополітичний контекст

Для Киргизстану загострення конфлікту стало важливим чинником внутрішньополітичної консолідації та мобілізації громадянського суспільства.

⁸ Умаров Т. Конфликт без посредников. Кто выиграл от войны на границе Киргизии и Таджикистана. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2021. Май 04. URL: <https://carnegiemoscow.org/commentary/84454>

⁹ Кыргызстан и Таджикистан согласовали некоторые спорные приграничные участки. *24KG*. 2022. 24 июл. URL: <https://cutt.ly/AVIUx6b>

¹⁰ Див.: Барнушев Р. Маршруты передвижения террористов в Центральной Азии: контрабанда наркотиков, оружия и людей. *Connections. The Quarterly Journal*. 2007. № 1(4). С. 71–76; Незаконный оборот опиатов в Северной части Афганистана и Центральной Азии. *UNODC*. 2012. Май. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/UNODC_The_northern_route_russian_web.pdf

¹¹ ІДІЛ – Ісламська держава Іраку та Леванту, терористична організація.

Попри умовний історико-культурний поділ на Північ і Південь, який мав особливе вираження протягом «Революції тюльпанів» 2005 р. та подій 2010 р., населення підтримало зусилля влади щодо протидії атакам прикордонних сил Таджикистану та об'єдналося навколо допомоги жителям регіонів республіки, котрі постраждали.

Водночас прикордонний конфлікт експлуатується в контексті транзиту влади від чинного президента Е. Рахмона, який очолює Таджикистан із 1992 р., до його сина – Рустама Емомалі, глави Національної ради Вищих зборів Республіки Таджикистан (верхньої палати парламенту). Масові заворушення в ГБАО 16–18 травня ц. р. продемонстрували вразливість нинішньої політичної системи, тому подібна демонстрація сили могла мобілізувати підтримку населення навколо чинного глави держави.

Загалом ескалація прикордонного конфлікту між Киргизстаном та Таджикистаном засвідчила зниження ролі Росії як впливового актора в Центральній Азії і на всьому просторі СНД, який мав би вплив на управління конфліктними ситуаціями в регіоні або їх урегулювання. Анонсоване міністром оборони РФ С. Шойгу наприкінці серпня 2022 р. на зустрічі глав оборонних відомств держав – членів ШОС посилення російських військових баз у Центральній Азії¹², ймовірно, залишатиметься лише формальним на тлі участі близько 1500 російських військовослужбовців із 201-ї бази в Таджикистані¹³ та принаймні 90 військових із авіабази в м. Кант (Киргизстан)¹⁴ у війсьній агресії проти України. Путінські заклики під час телефонної розмови із С. Жапаровим та Е. Рахмоном до мирного врегулювання ситуації мали фактично мінімальний вплив на подальший процес переговорів між сторонами конфлікту.

¹² Жолдошев К. Россия усилит свои военные базы в Центральной Азии. *Радио Азаттык*. 2022. 26 авг. URL: <https://rus.azattyk.org/a/32005354.html#comments>

¹³ “Они уехали на 4 месяца и больше не вернулись”. *Радио Озоди*. 2022. 13 сент. URL: <https://rus.ozodi.org/a/32030414.html>

¹⁴ Бийбосунов А., Касымбеков К. Россия использует авиабазу «Кант» для переброски военных в Украину? *Радио Азаттык*. 2022. 13 сент. URL: <https://rus.azattyk.org/a/32030292.html>